

Hans Egede, *Dagbog 1721–36*. Bearbejdet til nudansk og med forord af Ane Martine Lønneker (Aarhus: Forlaget Atlanten, 2021). 454 s.

Lis Norup, Aarhus Universitet

I koloniseringens historie gælder overordnet, at en effektiv kolonisering ikke kan basere sig på militærmagt alene, men må hvile på antropologisk og sociologisk viden om de folkeslag, kolonimagten ønsker at underlægge sig. I hvert fald den type, der ikke udrydder de lokale folkeslag.

Det gælder også Grønland, hvis kolonisering tog sin spæde begyndelse 3. juli 1721 med missionæren Hans Egedes landgang på nogle forblæste klipper, han navngav Håbets Ø. Her boede han i syv år sammen med hustruen Gertrud Rasch, deres fire børn, tre kvinder til hjælp med husholdningen, en apoteker og en bogholder, også kaldet købmand, samt skibsfolk, tømrere, bødkere, snedkere, murere, kypere og fiskere.¹ I 1728 flyttede *desseinet*, som foretagenet som helhed blev kaldt, til Godthaab, det nuværende Nuuk.

Hans Egedes Grønlandsfærd havde i udgangspunktet et trefoldigt sigte. Det første var at finde efterkommere af ”vore gamle norske kristne” og sikre dem deres salighed. Rekognosceringsrejser aflivede dette projekt. Tilbage fra nordboernes tid var alene tomter af kirker og gårde. Til gengæld gav rejserne Hans Egede mulighed for at foretage kartografiske opmålinger, der udbedrede de eksisterende fejlbefængte kort.

Det andet mål var udbredelsen af Guds ord til de ”arme vanvittige” grønlændere. Nøje forbundet hermed var et tredje projekt, som gennem ”profitabel handel med de vilde” – Hans Egedes alternerende betegnelse for landets indbyggere – skulle sikre, at foretagenet var rentabelt for de kompagnier, den danske krone

¹ Oplysning fra Louis Bobé: *Hans Egede. Grønlands Missionær og Kolonisator*. Kbh.: C. A. Reitzel, 1944, s. 38. Heri også inventarlistor, bl.a. over antal knapper, syringe, maller og tylvter brædder, skibet var lastet med.

<https://doi.org/10.7557/4.7201>

Copyright: © 2023 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

tildelte privilegier på handelen. Egede var sig pinligt bevidst, at fremgangen for "det åndelige [...] værk, ikke kunne blive fortsat og vedligeholdt, med mindre man også lykkeligt kunne have fremgang i de verdslige ting". Derfor forsømte han "ingen lejlighed [...] for at få al den oplysning, som hertil kunne tjene." Det være sig informationer om landets beskaffenhed og rigdomme, viden om grønlandernes årstidsbestemte nomadiske og bofaste samfundsform, deres naturel, familie- og autoritetsstrukturer samt sæder, riter og kosmologi. Den erhvervede kundskab optegnedes i tjenstlige embedsdagbøger, såkaldte *Relationer*, som årligt nedsendtes til Missionskollegiet i København.

I 1738 lod Hans Egede disse indberetninger fra årene 1721 til 1736 udgive i forkortet form under titlen *Omstændelig og udførlig RELATION, angaaende Den Grønlandske MISSIONS Begyndelse og Fortsættelse, Samt hvad ellers mere der ved Landets Recognoscering, dets Beskaffenhed, og Indbyggernes Væsen og Leve-Maade, er befunden*. Det er denne udgave, forlaget Atlanten har gjort tilgængelig på nudansk.

Ud over den sproglige bearbejdning og ændring af titlen til *Dagbog 1721-36* har forlaget fravalgt den tidstypiske dedikation til monarken, fortalen til de "Vel-Dømmende Kristne Læsere" og "Kort Beretning om den grønlandske Missions Beskaffenhed".

I forhold til læservenligheden er det intet savn at slippe for den sidelange panegyrik, hvormed Hans Egede fordrister sig til i "allerdybeste Underdanighed [...] at *Dedicere* Deres Kongelige Majestæt nærværende *Relation*". Udeladelsen ændrer dog delvist værkets perspektiv. Dedikationen er nemlig mere end en tilegnelse, den er også en supplik, hvor Hans Egede "bede og ønske, at Deres Kongelige Majestæts *glorieuse* Iver for den Grønlandske Missions Fortsættelse fremdelis maatte *continueres*".²

At en sådan anmodning efter femten års virke som missionær var nødvendig, skyldtes den katastrofale koppepidemi, der 1733-35 udslettede en stor del af den grønlandske menighed. Nedtrykt over at se sit livsværk lagt øde forlod Hans Egede 9. august 1736 Grønland. I København genvaktes hans iver efter "den Grønlandske Missions Fortsættelse", således som dedikationen og fortalen til læseren viser. Datidens læsere var således, inden de gik i gang med *Omstændelig og udførlig Relation*, erkyndiget om, at Hans Egede frygtede at have fortæret sin "Kraft forgieves og forfængeligen", hvis ikke de greb til lommerne og støttede arbejdet med at hjælpe "de arme Mennsker [...] udaf deres Elændighed og store Vankundighed".³

At indramningen er udeladt, ændrer ikke ved, at *Dagbog 1721-36* er en såre interessant udgivelse. Den består af en forhistorie om årene 1708-1721, hvor Hans Egede, dengang præst i et fattigt sogn i Nordnorge, arbejdede på at skaffe støtte til sit grønlandske projekt. Efter udnævnelsen i marts 1721 til Kgl. Missionarius

² *Omstændelig og udførlig Relation...* Kjøbenhavn: trykt hos Joh. Christ. Groth, 1738, upagineret

³ *Ibid.*, upagineret.

med 300 rigsdaler i årlig understøttelse, følger optegnelserne fra det femten år lange Grønlandsophold. Påfaldende er det, i hvor høj grad de viser, hvor usikkert et fundament, foretagenet hvilede på.

Det hele kunne have været slut, inden det var begyndt. Den 24. juni 1721 stødte skibet med grønlandsfarerne ”på en isskosse og fik et hul forrest i boven”, og kaptajnen ”sagde til min stakkels hustru og små børn, at de måtte befale sig i Guds vold og berede sig til døden”. Hans Egede overvejede, om katastrofen skyldtes, at han var hjemfalden til Guds vrede. Men i så fald kunne han ikke forstå, hvorfor Gud lod ”de uskyldige mine undgælde for mine synder”. Efter at have eftertænkt sagen, sker der noget højst bemærkelsesværdigt. Hans Egede, Herrens Tjener, ”formanede [...] Herren, at han ville redde sin ære” ved at frelse skibet. – Mandskabet stoppede ”hullet med klæder og hvad de havde forhånden”, og alle takkede Gud for ”denne forunderlige og uforhåbentlige redning.” Det skulle ikke blive sidste gang, Hans Egede gik i rette med Gud, når Herrens veje forekom ham for uransagelige.

På land var tilværelsen heller ikke betrygget. I flere omgange befandt kolonien sig på sultegrænsen, bl.a. fordi sælhunde ”skyede at gå ind i garnet”, og ”mine folk (hvilket var at undre)” i modsætning til grønlænderne ”slet intet kunne fange med deres fiskeredskab”. Bedre gik det, når de brugte grønlændernes fiskesnøre, ”som er lange og tyndtskårne remme af hvalfiskebarder og bedre at fiske med end vores hampesnøre.” I det hele taget, understregede Hans Egede, var det at ”lære noget af de Wilde, [...] hverken Skam eller Skade”.⁴ Koloniens ”sikkerheds og livs ophold” vedblev at være afhængig af tilførsel af levnedsmidler med det årlige skib.

Skralt stod det også til med indhandling af især skind og spæk til sikring af koloniens rentabilitet. Grønlænderne var nemlig ”så træske, at de ikke har villet handle med os”, men foretrak de hollandske hvalfangere, der gav dem ”et langt bedre og billigere køb, end vi kan give, og tilmed er forsynet med bedre og skønnere handelsvarer.” Det bliver en genkommende anke i Hans Egedes *Relationer* til Missionselskabet, at kvaliteten af de tilsendte byttevarer var for ringe.

Ud fra et kolonipolitisk perspektiv kunne den forventede lukrative handel ikke blive til virkelighed, før hollænderne enten var udkonkurreret eller fordrevet med magt. I 1728 blev derfor en division soldater og en kohorte straffefanger, som i hast var smedet i hymnens lænker med prostituerede, opsendt. Alt endte i druk, skørbug, forråelse og død. I 1731 hjemkaldte Christian VI de overlevende og lukkede *desseinet*. Hans Egede og familie tilstedtes dog den nåde at forblive sammen med ti (u)frivillige medhjælpere. I 1733 genoptoges besejlingen sammen med en kongelig gunstbevisning til missionens fortsættelse.

⁴ Optegnelsen, der er fra 10. oktober 1723, er udeladt i 1738-udgaven. Her citeret fra Hans Egede: *Relationer fra Grønland (1721–36)* og *Det gamle Grønlands ny Perustration (1741)*. Udgivet af Louis Bobé. København, Bianco Luno, 1925, s. 106. For henvisning: Lone Klem: ”Grønland civiliseres”, i: *M/S Museet for Søfarts Årbog*, 25, (2007), s. 159.

Det holdt hårdt for Hans Egede at få gang i kristningen. Det store problem var sproget. For at få fremgang heri tog han sammen med sine to sønner ophold i vinterhusene for gennem "idelig og stedsevarende omgængelse med grønlænderne" at lære "dette vanskelige sprog". I 1725 var hans sprogbeherskelse så fremskreden, at han "med mine børns hjælp" kunne oversætte årets evangelietekster og efterfølgende foretage en opbyggelig overhøring.

Det var Hans Egede en stadig kilde til misnøje, at grønlænderne, der var så behændige i "at opfinde adskillige midler til deres næring og livsophold", udviste "fæisk dumhed og uforstand", når det gjaldt guddommelige ting. En afgørende årsag hertil var deres "omstrejfen og ustadige levemåde", som forsinkede "kristendommens forplantning iblandt dem". Løsningen herpå var uddannelse af grønlandske kateketer, der kunne undervise dem under sommerrejserne. Hertil krævedes læsefærdighed. "Det varede ikke ret længe, førend de havde lært alle bogstaverne at kende". Måske fordi de opvakte poger fik en fiskekrog for hvert indlært bogstav. Det faldt dem i hvert fald svært at begribe, "hvortil det nyttede at sidde om dagen og råbe A, B, C etc. fra et stykke papir", eller som Hans Egede "at sidde og male med en pen og kigge i en bog den hele dag". Derimod var det "at fare ud på søen og jage efter sælhunde og at skyde fugle [...] både nytte og fornøjelse." Det gav Hans Egede anledning til en modstilling af en nyttig, hartad fornøjelig realviden, bundet til praktiske forhold og livssituationer, med en viden, der fastholdt i skriften hinsides tid og sted gjorde det muligt, "at man kan give fraværende [...] sin mening til kende" og – i et kosmisk perspektiv – at himmelens og jordens skaber i "skrifter og bøger" kan "give os sin vilje tilkende".

Allerhelst ville Hans Egede, at grønlænderne blev bofaste. Vel at mærke uden de glæder, der hørte vinterhusene til. Såsom den skændige horeleg, hvor gifte mænd og kvinder samledes "til et assemblé" og gantedes med hinanden uden at blues. Som straf lod Hans Egede "dem katte [piske] på deres bare krop". Indterpningen af Guds ord og aflæringen af kulturelle sæder gik således hånd i hånd. Det gjaldt i særlig grad den verbale og korporlige bekæmpelse af angakutterne, de grønlandske åndelige ledere og helbredere.

Forholdet til grønlænderne var dog ikke kun paternalistisk og autoritært. Gang på gang opdagede Hans Egede, at hans medbragte forestillinger dementeredes af virkeligheden. Således den hjemmekartede teori om, at grønlænderne "aldeles ingen varme havde i deres huse [...]. Men nu måtte vi erfare, at der var langt varmere i deres huse end i vores." Vigtigere var, at Hans Egede i sin fremstilling vekslede mellem to kolonial-antropologiske stereotypier. På den ene side ansuede han grønlænderne som færisk stupide og koldsindige. På den anden fremskrev han dem som "uskyldige Hedninge", der levede i en ideal naturtilstand: "Her er ingen Lofv, som lærer og foreskriver, intet Sverd, som truer Misdædere, intet Riis,

som tuchter de ulydige, og dog har Volds Mænd, Røfvere, onde og skalchagtige Menniske iche Sted i dette Land, men Kierlighed og Ærlighed, Kyskhed og Ærbarhed, ja alle udvortis Dyder er her i fuldkommen Øfvelse". Det i modsætning til "alle vel *politiserede* og *civiliserede Nationer*, ja, disverre! Christne",⁵ hvor lov og tugtende øvrighed var nødvendig. Ikke desto mindre måtte de "arme vanvittige" grønlandere aves under det himmelske og jordiske åg for at træde ud af deres "store vankundighedsmørke".

Den 27. august 1733 "afgik ved døden en grønlandspige på kolonien ved navn Sara". Hun var det første offer for den koppevirus, som grønlænderdrengen Carl, der var vendt hjem med årets skib fra København, var smittet med. I løbet af kort tid bredte den dødbringende sot sig. Den 6. april 1734 noterede Hans Egede, at af "mere end 200 familier, som havde deres sædvanlige ophold i omegnen af kolonien [...], var der nu næppe 30 familier tilbage i alt". Den "Bedrøvelse", han følte over at "maatte see over 2000 af de arme Grønlander elendelig af Børne-Pokkerne bleve henrevne 1734",⁶ fik ham til at tvivle på Guds miskundhed. For selv om han som kristen måtte formene, "at Gud har villet straffe og hjem søge dem, fordi de ikke rettelig havde taget hans ord og tilbudte nåde til hjerte", så bød tanken ham imod. Hvorfor skulle Gud lægge det grønlandske "værk, som jo var begyndt i hensigt af Guds ære [...] øde"? Den 11. marts 1736 kunne Hans Egede ikke være i sig selv for "melankoli og bekymmerlige tanker". Han følte "et sådant had til Gud og afsky og lede ved at høre hans ord", at han måtte gå afsides. Om aftenen blev han ramt af "en hård og farlig paroksysme", inden "den gode Gud [...] forbarmede sig over mig og hørte min formanelses røst og gav mig livet".

Det liv, han fik givet, brugte han til at grundlægge Det Grønlandske Seminarium i København. Herfra udgik kateketer og missionærer til missionsmarken i Grønland.

Selv om stort set alt, hvad der kunne gå galt, gik galt, mens Hans Egede var i Grønland, lykkedes koloniseringen og kristningen alligevel. Der oprettedes handels- og missionsstationer, hollænderne ophørte med at drive handel på Grønland, og grønlænderne blev i stigende tal kristne og bofaste.

I 1921, 200 året for ankomsten, blev Hans Egede hædret som Grønlands apostel med en statue i Kolonihavnen i Godthaab. Hundrede år senere bliver statuen i Nuuk overmalet som et monument over tvangskristning og kolonisering.

Hans Egedes *Dagbog 1721-36* med informativt forord af Ane Martine Lønneker være hermed anbefalet til gavn og glæde.

⁵ "Kort Relation om Grønland og dets Indbyggeris Beskaffenhed" saa vitt vi endnu til Datum kand hafve Opliusning (1722), i: Bobé 1925, op.cit., s. 37.

⁶ "Kort Beretning om den grønlandske Missions Beskaffenhed" , i: *Omstændelig og udførlig RELATION...* (1738), upagineret.